

Til: FST, FOH og FPVS
Fra: Generaladvokaten

GA ref. 2022-0095-2/SRJ/532
Oslo, 9. mars 2022

Notat om enkelte rettslige forhold ved krigen mellom Russland og Ukraina

Med oppdateringer pr. 9. mars 2022

Etter Russlands invasjon av Ukraina torsdag 24. februar 2022 har generaladvokaten mottatt flere spørsmål om eventuell straff for deltakelse i krigen på ukrainsk side. Dette notatet ble først utformet og sendt etter anmodning til Forvarets personell og vernepliktsenter (FPVS) den 28. februar 2022. Notatet oppdateres jevnlig, senest i dag, og inneholder de rettslige utgangspunkter generaladvokaten legger til grunn ved spørsmål om straff for ulike krigsrelaterte handlinger som er utført av norske borgere og som kan ha tilknytning til Forsvarets virksomhet.

Slik situasjonen fremstår i dag, legges følgende til grunn:

Konflikten

1. Det er en internasjonal væpnet konflikt mellom Russland og Ukraina. Folkerettens krigføringsregler (krigens folkerett) gjelder mellom konfliktens parter. Både Norge og Ukraina har ratifisert Genèvekonvensjonene av 1949 og tilleggsprotokollene av 1977.
2. Norge er ikke part i den væpnede konflikten. Norges stilling er regulert av den folkerettslige nøytralitetsretten, i tillegg til Norges medlemskap i bi- og multilaterale avtaler i regi av FN, NATO og EU.
3. Norge pådrar seg ikke ansvar etter nøytralitetsretten hvis norske personer utenfor Norges grenser tilbyr sine tjenester til en av de stridende, jf. Haag-konvensjon V (1907) artikkel 6.¹ Samtidig kan det bemerkes at eventuelle brudd på nøytralitetsretten ikke innebærer at en stat blir part i en konflikt.²

¹ Nøytrale stater er ikke forpliktet til å forhindre eksport eller transport (på vegne av en av de stridende) av militært materiell, jf. Haag-konvensjonen V om nøytralitet i landkrig (1907) artikkel 7. Se også HPCR-manualen regel 168 bokstav a om nøytrale staters plikter ved luftkrig. Ifølge Haag-konvensjonen XIII om nøytralitet i sjøkrig (1907) er det forbudt for nøytrale stater å levere krigsmateriell til en krigførende stat, jf. artikkel 6, men det er tillatt for privat sektor, jf. artikkel 7. Både Russland og Ukraina er parter til begge Haag-konvensjonene.

² Ved alvorlige brudd på nøytralitetsretten i luftkrig, se HPCR-manualen regel 168 bokstav b. I hovedsak det samme er lagt til grunn for en krigførende parts bruk av nøytralt farvann, jf. San Remo-manualen (1994) paragraf 22, og det ytre rom, jf. Oslo-

4. Synet på hva som utgjør et brudd på nøytrale staters forpliktelser, er under utvikling. USA og enkelte andre stater har argumentert for en lære om «qualified neutrality», som gir nøytrale stater rett til å diskriminere til fordel for stater som har blitt angrepet i aggresjonskrig, for eksempel ved våpenleveranser til en krenket stat.³

5. Det amerikanske synet har vært omdiskutert, men har nå møtt internasjonal støtte hos fremtredende forskere på området.⁴ Det er vist til FNs sikkerhetsråds manglende evne til å identifisere en stat som angriper siden angriperen selv (Russland) forhindret en slik håndhevingsmekanisme til tross for at det ville ha vært et tilstrekkelig flertall i sikkerhetsrådet. Det er også vist til at de russiske militæroperasjonene mot Ukraina er aggresjonshandlinger, og at antallet stater som fordømmer de russiske angrepene som brudd på folkeretten er overveldende.

De stridende

6. Kravene for å være lovlig stridende følger av første tilleggsprotokoll til Genèvekonvensjonene av 1977 (TP I) artikkel 43 og 44. Som lovlig stridende har man krav på krigsfangestatus og kan ikke straffes for deltakelse i konflikten dersom man tas til fange.

7. Dersom man deltar på vegne av en stat, må man oppfylle folkerettens krav om tilknytning til staten, man må være under ansvarlig kommando med et disiplinærsystem som kan håndheve brudd på krigføringsreglene og man må kunne skille seg fra sivilbefolkningen. Når minimumsvilkårene er oppfylt, er man beskyttet av privilegiene som lovlig stridende.

8. Krigens folkerett kommer til anvendelse til enhver tid for begge de stridende parter (Ukraina og Russland) i deres gjennomføring av den væpnede konflikten.⁵ Alle som er lovlig stridende på vegne av en part, har derfor krav på status som dette med tilhørende krigsfangestatus og immunitet mot straffeforfølgning for lovlige krigshandlinger. Dette gjelder også russiske styrker.

9. Det er ikke straffbart etter norsk rett å delta i en væpnet konflikt i utlandet på vegne av en (annen) statlig styrke, jf. straffeloven § 145 første ledd.

10. Det er straffbart å delta i en væpnet konflikt i utlandet på *rettsstridig måte*, jf. straffeloven § 145. Dette omfatter i praksis deltakelse i væpnede grupper som ikke er anerkjent som frigjøringsbevegelser, jf. TP I artikkel 1(4). Det er også straffbart å rekruttere til slik deltakelse, jf. straffeloven § 146.

manualen regel 18 og 19. Generaladvokaten legger til grunn at partsstatus bestemmes etter de alminnelige terskelkriterier i felles artikkel 2 til de fire Genèvekonvensjonene.

³ For det amerikanske synet, se: [Department of Defense Law of War Manual](#), juni 2015, oppdatert desember 2016, s. 952.

⁴ Wolff Heintschnel von Heinegg (2022), «Neutrality in the War against Ukraine», Lieber Institute West Point 1. mars 2022, <https://lieber.westpoint.edu/neutrality-in-the-war-against-ukraine/>, nedlastet 8. mars 2022. Se også artikler av blant annet Michael N. Schmitt her: <https://lieber.westpoint.edu/category/ukraine-russia-symposium/>.

⁵ Se Rob McLaughlin (2022), «Keeping the Ukraine-Russia jus ad bellum and jus in bello issues separate», Lieber Institute West Point 7. mars 2022, <https://lieber.westpoint.edu/keeping-ukraine-russia-jus-ad-bellum-jus-in-bello-issues-separate/>, nedlastet 8. mars 2022.

11. Det er straffbart å *rekruttere* noen til *militær virksomhet* for en *fremmed stat – her i riket*, jf. straffeloven § 128 andre punktum. Avtale om å gjøre krigstjeneste eller tjeneste i støttefunksjon er omfattet av straffebudet. Generaladvokaten legger til grunn at ikke enhver oppfordring om å delta i militær virksomhet vil være straffbar rekruttering eller medvirkning til dette.

12. Det er forbudt og straffbart å bruke uniformer og kjennetegn til en stat som ikke er part til konflikten. Det betyr at det er straffbart å bruke norsk uniform og kjennetegn i krigen i Ukraina, jf. militær straffelov § 108, jf. TP I artikkel 39. (Den alminnelige straffebestemmelsen i straffeloven § 165 om misbruk av offentlig uniform kommer ikke til anvendelse i utlandet.)

Krigføringsreglene

13. Krigens folkerett inneholder blant annet grunnleggende regler om hvilke krigføringsmetoder og stridsmidler (våpen) som er tillatt å bruke. Det er reist spørsmål om bruken av enkelte stridsmidler innebærer straffbare brudd på krigføringsreglene.

14. Molotov-cocktails er ikke underlagt særskilt regulering i krigføringsreglene, og bruken vil i de aller fleste tilfeller neppe være straffbar. I enkelte tilfeller, avhengig av hvordan de er laget, vil de likevel både kunne anses som brannvåpen etter tilleggsprotokoll III til våpenkonvensjonen av 1980 og rammes av forbudet i samme konvensjons protokoll I mot våpen hvis primære formål er å skade med fragmenter som ikke er synlige på røntgen. Det sistnevnte forbudet vil kunne de tilfeller flaskene eller beholderne inneholder glassplinter. Bruk av brannvåpen er ikke underlagt absolutt forbud, men strenge begrensninger.

15. Termobariske våpen («vakuumbomber») er heller ikke underlagt særskilt regulering i krigføringsreglene (og har vel kun vært brukt fra russisk side), men vil kunne anses som brannvåpen (se over). Uansett vil effektene av termobariske våpen (med trykk og brann) gjøre at det er vanskelig å forene bruken av våpnene med etterlevelse av de grunnleggende krigføringsreglene i urbane områder, herunder forbudet mot å iverksette vilkårlige angrep, forbudet mot å rette angrep mot sivile og forbudet mot angrep som må antas å medføre overdreven sivil følgeskade (TP I artikkel 51 nr. 2, 4 og 5).

16. Bruk av klasevåpen vil etter omstendighetene blant annet kunne innebære brudd på de grunnleggende krigføringsreglene (se punkt 15). Verken Russland eller Ukraina er parter til konvensjonen om klaseammunisjon av 2008. Norge har gjennomført klasevåpenkonvensjonen, og bruk av klasevåpen er straffbart etter klaseammunisjonsloven § 3.

17. Brudd på krigføringsreglene kan straffes etter militær straffelov § 108 dersom forholdet ikke rammes av spesiallovgivningen⁶ eller av strengere straffebud. Grove brudd på krigføringsreglene anses som krigsforbrytelser og kan straffes etter straffeloven kapittel 16.

⁶ Lov om konvensjon om kjemiske våpen § 5, klaseammunisjonsloven § 3 og lov om konvensjon mot antipersonellminer § 5.

Militære plikter

18. Norsk militært personell som bryter plikten til å oppbevare militært materiell som foreskrevet av Forsvaret, kan straffes med bøter eller ilegges disiplinær reaksjon, jf. forsvarsloven § 66, jf. § 63.

19. Frivillig deltakelse i krigen i Ukraina er i utgangspunktet ikke fritaksgrunn fra militær oppmøteplikt (eller annen oppmøteplikt, for eksempel som vitne eller meddommer) i Norge pålagt ved lov. Norsk personell som er tjenestepliktige etter forsvarsloven med grunnlag i verneplikt, kontrakt eller gjennom militær tilsetting, har en straffesanksjonert oppmøteplikt. Den som ikke møter «hvor det paaligger ham at møte», kan straffes i henhold til militær straffelov § 34.

Landssvik

20. Det er straffbart å yte bistand til fienden og å svekke norsk eller alliert forsvarsevne, *men slik situasjonen er i dag*, antar generaladvokaten at disse straffebestemmelsene (i straffeloven § 119 og § 120) ikke kommer til anvendelse. Straffebestemmelsene forutsetter krig eller overhengende fare for krig på norsk territorium.

Spørsmål eller kommentarer knyttet til notatets innhold er velkomne og kan rettes til Generaladvokatembetet på tlf. 22 70 87 50, direkte til generaladvokaten på 986 41 566 eller til post@generaladvokaten.no.